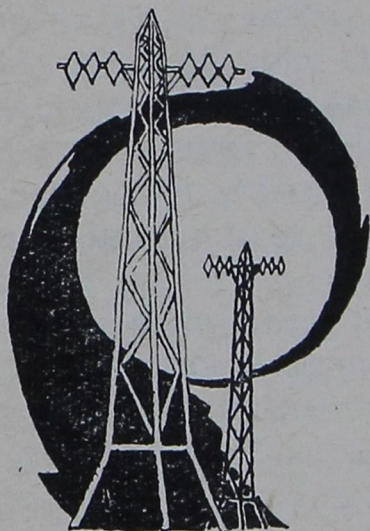

ЖЫВЫЯ КРЫНІЦЫ

О Скарыны зямля,
нескароная воляй і духам,
край Купалы
і звонкае песні купальскае край!

Міхась Рудкоўскі

1

Недзе воддаль ад Ганцавіч, над Ельняй, праяснілася неба, і з-за шызых аблокаў паказалася сонца. Па-вясноваму іскрыстае, яно спакваля ўзлазіла на стромкія вяршаліны сосен, рассыпаючы навакол зыркае — да болю ў вачах —

святло. На прывакзальных бярозах, не зважаючы на шматгалоссе пероннага тлуму, упершыню заспявалі на поўны голас шпакі — сакавіта, ухахлёб. Адно калі цягнік гулка заляскаецца буферамі, птахі спалохана ўзвіліся над чыгуначнай станцыяй і паляцелі над пуцямі далей ад грукату.

Як хораша думаецца каля вагоннага акна! Нават тады, калі праязджаеш па гэтай дарозе ў дзесяты ці соты раз. Вось праз колькі часу цягнік вырвецца з зялёных абдымкаў бору і спыніцца на станцыі Люсіна. Паспрабуй тут не думаць, на гэтым святым для кожнага беларуса кавалку зямлі — тут жыў і тварыў Колас. Наш Якуб Колас. Хадзіў васьм гэтамі сцежкамі, што і цяпер з чыгуначнага насыпу разбягаюцца

ў розных кірунках — у поле, на Яшукову гару, да Целяшова дуба.

Наш народны пясняр бязмежна любіў гэты край, яго самабытных людзей. Хіба ж забудзецца калі-небудзь ціхі сялянскі голас гэтага на дзіва простага і сардэчнага чалавека. Здаецца, я чую яго голас:

— Дык ты, кажаш, з Ганцавіч... Садзіся, братка, бліжэй садзіся... Ну, а як там Люсіна?.. Міхал Занька яшчэ жыве?..

Жывуць яшчэ яго былыя вучні, вучні ягоных вучняў. І ён жыве, наш народны настаўнік.

Адразу ж за Люсінам, паабапал чыгункі, зноў пачынаюцца лясы. І балоты. Неабсяжныя, месцамі топкія, звычайныя палескія балоты: у разводдзе, як цяпер, вады ў іх цераз край, а ў летнюю спёку самі піць просяць. Карысці ад іх, што ад дзіркі ў мосце. Гэта больш за іншых ведаюць тутэйшыя жыхары. Таму ўпаўне зразумелая цікавасць пасажыраў, калі яны, згледзеўшы на балоце экскаватар ці кустарэз, адразу ж прыліпаюць да вокан вагонаў. Дзівяцца, жартуюць. І радуюцца, канешне. Балазе, ёсць чаму: меліратары гаспадараць скрозь — пад Малькавічамі, Лунінцом, Парахонскам, Пінскам. І балоты адступаюць. Нехаця, але адступаюць пад напорам розуму і рук чалавека.

За вокнамі праплываюць стрэлы магістральных каналаў, на паўстанках штабелі дрэнажных трубак, магутная тэхніка, па вонкаваму выгляду якой не адразу здагадаешся, што гэта — трактар ці яшчэ якая машына. І ўсюды — людзі, людзі. У камбінезонах і ватоўках, вайсковых бушлатах без пагон і ў звычайным сялянскім адзенні, яны ўвіхаюцца каля сталёвых асілкаў, здзіўляючы няўмольна-настырную дзятву волатаўскім спрытам машын. Падумалася: «Як перад генеральным наступленнем».

Цяпер гэтае наступленне пачынаецца. Больш за

трыста шэсцьдзесят тысяч гектараў наўкольных балот скороцца чалавеку ў новай, дзевятай пяцігодцы. Трыста шэсцьдзесят тысяч гектараў! Няцяжка зразумець думы і пачуцці вяскоўцаў з Вулькі, Пласкіні, Раздзялавіч, Азарыч, Свяціцы, продкі якіх спрадвеку гібелі ў пастцы малазямелля.

Сарамяжлівае дзяўчо, што сядзела наўпроці мяне, калі праехалі Бастынь, летуценна сказала:

— Ажно пасвятлела на палескіх разлогах, як выкарчавалі хмыз. Неяк сонца болей стала, зямля памаладзела...

Адразу нават не паверылася, што гэта кволае дзяўчо таксама меліратар. Менавіта пасля гаворкі з Данутай Якубоўскай (так яна назвала сябе) у маім блакноце з'явіўся першы запіс: «Калі і бракуе чагосьці ў нашых газетах, дык гэта слова пра нас, меліратараў. Згаварыліся вы, ці што? Усе чыста прыкусілі язык: і раёнкі, і абласныя, ды і сталічныя газеты».

Заўтра ў Пінску пачнецца семінар рэдактараў раённых і аб'яднаных газет Брэстчыны, трэба будзе сказаць пра гэта. «Так-так, так-так», — падтакваюць колы вагонаў, і цягнік Баранавічы — Янаў Палескі, набіраючы скорасць, нясецца сярод лясоў і балот. У дрогкім сутонні вада цяпер здаецца свінцова-шэрай і дзікай. А над ёю чародкі качак: прыляцелі ці то на жыр, ці то нанач. У каго з аматараў палявання не зойдзецца сэрца ў грудзях, калі ён убачыць, як пужлівы качар доўга носіцца над самай вадой — усё ніяк не аблюбуе прыдатнае месца.

2

Ёсць гарады, якімі нельга не любавацца, дзе ўсё табе даспадобы ад вуліц і плошчаў да людзей і звычак, дзе ніколі не адчуваеш ні стомы, ні самоты —

усё там і простае і строгае, незвычайнае і ў той жа час зусім звыклае.

Вось такі Пінск — наш старажытнейшы горад, буйнейшы ў цэнтральнай частцы Палесся. У любую пару года ён утульны, чысценькі і падцягнуты, як курсант. Усё ў ім велічна і прыгожа: і цэнтральная плошча з помнікамі Уладзіміру Ільчу, і славуная на-бярэжная, і не менш вядомыя прысады з каштанаў, ліп і акацый, і тая ж самая гасцініца «Прыпяць», акуратненькая і прывабная, як лялька.

За апошнія гады горад разросся ўшыркі, дужа папрыгажэў. З'явіліся новыя вуліцы — Заходняя, Лізы Чайкінай, Якуба Коласа, Лермантава, адкрыты шматлікія навучальныя ўстановы, многа пабудавана прамысловых прадпрыемстваў.

Гордасць пінчан — заўсёды спакойная і задуменная прыгажуня Піна. Прыезджага чалавека яна цягне да сябе, бы магніт. Міжволі будзеш сноўдацца наўсцяж яе шыкоўных — у самім горадзе — берагоў, каля невялічкай прыстані і будзеш зайздросціць тым першым пасажырам, што цяпер, у разводдзе, адправіліся параходам на Украіну ў Старыя Коні. Вось дзе налюбуюешся палескімі краявідамі!

Ёсць у Пінску і старажытныя мясціны, што адносяцца не да XII—XIII вякоў, ёсць і больш позняя гістарычнага перыяду, звязаныя з імем Веры Харужай, абаронцаў горада ў Вялікую Айчынную вайну. Адно з такіх месц — помнік на магіле Герояў Савецкага Саюза матроса Кулікава і маёра Калініна, якія загінулі пры вызваленні Пінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Помнік устаноўлены на высокім маляўнічым беразе Піны, там ніколі не вянуць жывыя кветкі.

І, мабыць, самае галоўнае — кідаецца ў вочы незвычайная памяркоўнасць, прастата пінчан, іх гасціннасць і бязмежная ўлюбёнасць у свой горад. Ка-

жуць, што ў Пінску дастаткова пераначаваць, каб закахацца ў яго па вушы.

Аб гэтым расказваў мне аднойчы першы сакратар Пінскага райкома партыі, Герой Сацыялістычнай Працы Аляксей Мікалаевіч Кулажанка. Цікава было перакінуцца словам-другім з гэтым чалавекам. Усё ў ім: і слухнасць думак, і сама манера гаварыць з чалавекам схіляюць да шчырай размовы. З выгляду Аляксей Мікалаевіч вельмі падобны на Цішку Гартнага (таго, якога мы ведаем па здымках), і, слухаючы яго, проста немагчыма адкараскацца ад няёмкага пачуцця, што недзе мы ўжо бачыліся.

— Як будзеш мець час,— раіў тады Аляксей Мікалаевіч,— наведайся на камбінат верхняга трыкатажу. Нам, сялянскім дзецям, проста-такі карысна пабыць на такім прадпрыемстве.

І вось пашанцавала — наш семінар пачынаецца з агляду камбіната, які вырас за гады мінулай пяцігодкі на далёкай ускраіне горада.

...Горад пачынаецца з вакзала ці прыстані, а прадпрыемства — з прахадной. Па іх складваецца першае ўражанне. А яно, першае, самае моцнае, часам на ўсё жыццё ўразаецца ў памяць.

З КВТ засталася ў памяці не толькі прахадная — дарэчы, прасторная і светлая,— уразіла ўсё, што далося там пабачыць і пачуць. Дырэктар прадпрыемства Ніна Давыдаўна Шырокава гаварыла нядоўга, бо спяшалася страцаць нейкую чарговую камісію. І не бяда, што ў яе расказе было зашмат лічбаў (о, наш час: без лічбаў — ані кроку!), кожнага зачаравала маштабнасць планаў прадпрыемства, вера ў заўтрашні дзень, упэўненасць у свае сілы. Зусім зразумела, што ў журналістскіх бланках не маглі не з'явіцца запісы накшталт: «Штогод камбінат выпускае дванаццаць з палавінай мільёнаў вырабаў і каля трох тысяч тон аб'ёмнай пражы. Для адпраўкі

прадукцыі штодзень патрабуеца 17 вагонаў, а пад'язных пудей пакуль што няма. Сярэдні ўзрост рабочага — 20 гадоў».

Узрост рабочых — будучыня прадпрыемства, яго, калі хочаце, галоўная ўдарная сіла. У гэтым лішні раз пераканаешся, калі пройдзеш па цэхах камбіната. Увішныя дзяўчаты і хлопцы ўжо даволі спрактыкавана ўпраўляюцца са складанейшымі машынамі, і тут жа бачыш плён іх працы: з металічных латкоў сцякаюць рознакаляровыя і бясконцыя раўчукі мякенькай роўніцы — сінія, жоўтыя, зялёныя, карычневыя; спачатку на цялежках, а пазней на стэлажах вырастаюць цэлыя торпы трыкатажных вырабаў — соцень розных мадэлей, самых арыгінальных кампазіцый.

Роўніца! З гадамі забылася нават гэтае слова. Маці, бывала, столькі валаводзілася з ёй, што прадвеснем, калі ўжо трэба было ткаць кросны, не чула, як яна казала, ні рук, ні ног. Яна і мыла яе, і сушыла на пяколку, фарбавала, як умела, зноў сушыла. Я нават не бяруся сёння сказаць, колькі на ўсё гэта ішло часу. Мне здаецца — усё жыццё. Бо толькі на ваўначоску, дзе ўзімку заўсёды было завозна, мама бегала ажно за сем вёрст па некалькі тыдняў запар: трэба было спачатку ўручную круціць ваўначоску, і тады ты мог счасца і сваіх колькі мяшочкаў воўны.

А тут цякуць і цякуць бясконцыя раўчукі роўніцы. Без дотыку рук чалавека. Як у казцы.

Хвала табе, наш казачны час! Цячы, пінская роўніца. Чуе сэрца: быць табе ўслаўленай не толькі ў нас, у Беларусі, — ва ўсім свеце.

...Ад Пінска да калгаса «Аснежыцкі» — рукою падаць: усяго нейкіх кіламетраў шэсць ці сем.

Наш аўтобус спыніўся каля белакаменнага будынка, упрыгожанага беларускім арнаментом. На мармуравай пліце золатам зіхацяць словы: «У ордэ-

на Леніна калгасе «Аснежыцкі» пакінута навечна высокая ўзнагарода — Памятны сцяг ЦК КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР і ВЦСПС як сімвал працоўнай доблесці калектыву».

Нас, удзельнікаў семінара, цёпла сустрэў намеснік старшыні, галоўны аграном калгаса Васіль Майсеевіч Гаропка, чарнявы, шыракаплечы здаравяк з разумным позіркам дапытлівых вачэй. Старшыні Героя Сацыялістычнай Працы Уладзіміра Антонавіча Ралько ў гэты час якраз не было. Ён знаходзіўся ў Маскве на XXIV з'ездзе КПСС, і яго намесніку давялося даваць усе неабходныя тлумачэнні нашай журналісцкай браціі. Рабіў ён гэта з пачуццём уласнай годнасці, проста і даходліва. Мы ледзьве паспявалі занатоўваць у свае блакноты ашаламляльныя лічбы. Дзе вы яшчэ пачуеце ў нас, на Палессі, каб з гектара збіралі па 42,5 цэнтнера зерня? Ды яшчэ на такой плошчы — 840 гектараў. Або такое: летась у разліку на сто гектараў сельгасугоддзяў тут атрымалі па 1117 цэнтнераў малака. Сапраўды — малочныя рэкі! На адпаведную плошчу было рэалізавана па 138 цэнтнераў мяса. Ад збыту прадукцыі калгас атрымаў 2 мільёны 247 тысяч рублёў прыбытку.

Хочацца падкрэсліць, што на новую пяцігодку тут вызначылі яшчэ больш высокія рубяжы. У 1975 годзе будзе атрымана па 50 цэнтнераў збожжавых з гектара, а на адзінку зямельнай плошчы — на сто гектараў — будуць мець мяса — 210, малака — 1900 цэнтнераў.

Гасцінныя гаспадары далі нам поўную магчымасць як мага бліжэй пазнаёміцца са сваім жыццём і вытворчай дзейнасцю. Дапраўды, усё тут не толькі вартае ўвагі, а патрабуе абавязковага вывучэння. Тыя ж самыя павышаныя нормы высева зернявых — да 250—300 кілаграмаў на гектар, — свой «аснежыц-

кі» метада апрацоўкі і ўгнойвання глебы, пры якім пад прапашныя на круг уносіцца па 70—80 тон арганікі, шырокая механізацыя ўсіх без выключэння работ, трывалае на вякі будаўніцтва вытворчых і культурна-бытавых памяшканняў — усё гэта надзвычай важна, вельмі павучальна, усё гэта наш вялікі здабытак. Яго трэба вывучаць. Проста неабходна.

Мяне не пакіне пачуццё няёмкасці, што гаварыць аб гэтым даводзіцца вобмелям. І ў той жа час, будзем шчырымі, муляе недзе пад самым сэрцам адно не да канца зразуметае пытанне: чаму моладзь цураецца калгаса?

— Не, ты скажы мне, чалавеча, — тэмперамента на наступай аднойчы Уладзімір Антонавіч, калі я завёў пра гэта гаворку. — Чаму? У чым прычына? Дзе і што мы недарабляем? Хто вінаваты?

Я ўхіліўся тады ад адказу, спаслаўшыся на свой журналісцкі прынцып: «Меней гавары — болей пачуеш». (А ўвогуле і не ведаў, што адказаць). Ралько тым часам працягваў:

— Была ў мяне даярка. Слаўная жанчына, працавітая. Ордэнам яе ўзнагародзілі. І зарабляла няблага: па сто пяцьдзсят і болей рублёў у месяц. Дык вось — звольнілася. Наадрэз: не хачу — і кропка. І куды ты думаеш пайшла рабіць? Гардэробшчыцай у рэстаран. За шэсцьдзсят рублёў у месяц. Плашчык-балонню прыме, павесіць і кніжачку пачытвае. Ну, чаго ты, пытаюся, збегла? А яна ў адказ: «Мне тут хораша — работа лёгкая і грошай хапае». Дык самі ж, кажу, будзем рэстаран, гасцініцу — там і рабіла б дома. Не, крычыць, дома не хачу! А чаму?.. Ты мне скажы, чаму ёй падабаецца лёгкая работа? Хіба мы з табой лёгкі хлеб ядзім? Я ж знаю журналісцкі хлеб: і паездкі на перакладных, і бяссонныя ночы. Адчаго ж тады нашым дзецям падабаецца адно лёгкае?

Уладзімір Антонавіч устаў з крэсла, выпрастаўся і, заклаўшы рукі за спіну, важка затупаў па кабінеце.

— Думаецца мне, — сказаў ён пасля кароткага роздуму, — зашмат агрэхаў нарабілі мы ў выхаванні сваіх нашчадкаў. Так, так, нарабілі. І я, і ты... Не прыч, ты таксама. Ад каго, як не ад вас, журналістаў, пайшлі такія ўзорныя калгасныя сем'і: бацька і маці — у калгасе, а сын інжынерам у сталіцы, другі геалагам дзе-небудзь у Сібіры, трэці электравозводзіць, дачка настаўніцай, другая дачка лабарантам на вялікім камбінаце. А хлеб расціць каго вы пакінулі? Бацьку ды маці? Кароў хто даіць будзе? Зноў бацька ды маці. Малачко піць усе любяць. Але ж, каб дабыць яго, вымя ў каровы падмыць трэба, за цыцку рукою ўзяцца.

Пасля той нашай сустрэчы, ужо ў гасцініцы, я запісаў што-кольвечы ў свой бланк. Ёсць і такі запіс: «Пра таго, хто застаўся адданым зямлі, сэрцам урос у яе, трэба пісаць па-асабліваму, не толькі ўзнёсла і шчыра, але і мудра, запамінальна, каб, прачытаўшы допіс, чалавеку захацелася калі не пакланіцца, дык хоць бы зняць шапку перад тваім героем».

Гэтыя словы Уладзіміра Антонавіча чамусьці прыгадаліся, калі мы прыехалі ў Галева — на адну з жывёлагадоўчых ферм «Аснежыцкага». Сакратар райкома партыі Рыгор Васільевіч Папінаў, які суправаджаў нас па Піншчыне, пазнаёміў з Любоўю Іванаўнай Канановіч — перадавой даяркай калгаса. Нашы рэдактары адразу ж рынуліся да яе, абступілі, зашасталі бланкотамі. Да таго ж прыбіліся яшчэ нейкія людзі да нас, таксама абступілі даярку, учынілі ёй сапраўдны допыт. Адзін Барыс Брэўда, рэдактар жабінкоўскай «Сельскай праўды», задаў, мусіць, з дзесятак пытанняў. Ажно шкада стала жан-

чыну. Яна чырванела, як брусніца, прыгожая і павясковаму сціплая кабета. Гаварыла сцішна, усміхалася. Расказвала, што шаснаццаты год працуе на ферме, што ў яе групе дзесяць кароў і летась надаіла ад кожнай па 7314 кілаграмаў малака. Гаварыла, што ў яе, «няўрокам кажучы», клапатлівы муж і слаўныя дзеці, што вельмі любіць сваю работу і не ўяўляе жыцця без яе.

Удзельнікі семінара — усе, як адзін, — дружна налягалі на свае самапіскі, і ў гэты час падумалася: «Пішыце, хлопцы, пішыце. І не бойцеся памыліцца. Такія, як Любоў Іванаўна, не падвядуць, не збягуць з фермы. Наадварот, яе звяжы, дык яна прыпаўзе на ферму, да сваіх Лялек, Красунь, Вясяняк...»

Дзён праз колькі пасля семінара ў газетах быў надрукаваны Указ аб прысваенні Л. І. Канановіч высокага звання Героя Сацыялістычнай Працы. Было прыемна і радасна на душы за чужога, мала-знаёмага чалавека.

Зрэшты, а хіба ж яна чужая?

3

Беларуская Савецкая Энцыклапедыя скупа паведамляе, што вёска Азарычы — цэнтр калгаса імя Жданава. Знаходзіцца ў Валішчанскім сельсавеце Пінскага раёна, за 44 кіламетры ад райцэнтра і за 232 кіламетры ад Брэста; у ёй 227 двароў, маецца сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, фельчарска-акушэрскі пункт, аддзяленне сувязі, магазін; устаноўлены помнік савецкім воінам і партызанам, якія загінулі ў Айчынную вайну.

Словам, Азарычы, на першы погляд, звычайная палеская вёска. І ў той жа час — не зусім. Тутэйшыя паселішчы — што праўда, то праўда — крыху

падобны адно на другое. Але ж, заўважце, кожнае з іх мае і сваё непадабенства.

Іншы раз праязджаеш вясковай вуліцай, высокай, добра наезджанай, залітай шчодрым сонцам, і табе можа здацца раптам, што дамы жмурацца тут ад збытку святла. У Азарычах — наадварот. Мне падалося, што кожны дом на шырокай азарыцкай вуліцы ўсміхаецца, менавіта ўсміхаецца сонцу, вясне і нам, прыезджым людзям. Столькі тут было светлай радасці ва ўсім: і ў звонкіх пяцісценках, і ў карунках аконных ліштваў, лесе тэлевізійных антэн над шыфернымі дахамі, і нават у тугіх паясах частаколу на агародах — вернай прыкмеце гаспадарлівасці азараўцаў.

Варта было прыўзняцца з сядзення ў аўтобусе, азірнуцца направа-налева, як усё стала зразумелым. Яшчэ нядаўна Азарычы з усіх бакоў акружалі балоты, парослыя разгатым альшэўнікам і чэзлым хвойнікам. Нядаўна асушылі звыш дзвюх тысяч гектараў балот, і навакольная роўнядзь тарфянікаў распасцёрлася далёка за ваколіцу — кіламетраў за пяць. А вёска быццам прыўзнялася над наваколлем і шчасліва ўсміхаецца і людзям, і сонцу.

Асабліва хораша глядзяцца з вясковай вуліцы тарфянікі, незвычайна раўняюцькія для Палесся загоны: ні табе каменьчыка, ні раўка-калдобіны на іх — хоць качайся. Сакратар калгаснай партарганізацыі Павел Максімавіч Клімовіч хваліўся пазней:

— Даўжыня загона да трох кіламетраў. От дзе раздолле нашым трактарыстам! Як у стэпе...

Праўда, на паўночна-заходняй ускраіне Азарыч лес ушчыльную падступае да вёскі. Пад самыя камяніцы свінагадоўчага комплексу ён разаслаў свае, як казалі нам, грыбныя і сунічныя паляны. Над імі і цяпер, удзень, раз-пораз праляталі здаровыя, тлустыя цецерукі. Стары калгаснік прыкмеціў маю

цікаўнасць і з напускнай крыўдай у голасе па-скардзіўся:

— Спаць не даюць, праклятыя. На досвітку як залапочуць — ажно шыбы ў вокнах дрыжаць...

Прадметам нашай асаблівай цікаўнасці ў гэтай вёсцы быў свінагадоўчы комплекс, поўнасю механізаваны, разлічаны для адкорму дзесяці тысяч свіней у год. Дзесяць тысяч! У такой параўнаўча невялікай вёсцы! Ці думалі пра такое азараўцы гадоў пяць-дзесяць таму назад? Вядома ж, не. Дзе мы рабочых рук возьмем, сказалі б. А вось сёння гэтых самых рук хапае яшчэ для таго, каб вырасціць у новай пяцігодцы на кожным гектары па 26 цэнтнераў збожжавых, да 200 бульбы, каб на сто гектараў сельгасугоддзяў атрымліваць па 545 цэнтнераў малака і 135 цэнтнераў свініны.

Усё гэта стала магчымым дзякуючы, не пабаімся так сказаць, яе вялікасці механізацыі. Яна трывала ўвайшла ў быт сённяшняй вёскі, яе сустрэнеш на кожным кроку. І ў свінагадоўчым гарадку, вядома. Аж не верыцца, што тут працуюць лічаныя людзі. Іх волі падуладныя дзесяткі складанейшых машын. Яны, машыны, выконваюць не толькі чарнавыя работы, робяць усё падрад: мыюць бульбу, падаюць яе ў катлы, вараць, таўкуць, перамешваюць з камбікормам ці мінеральнымі дабаўкамі, на транспарцёры адпраўляюць у кармушкі, убіраюць памяшканне, вентылююць паветра... А над усім гэтым, як бог, — чалавек.

Не маглі не спадабацца чысціня і парадак, якія кідаліся ў вочы скрозь — і ў свінарніках, і на тэрыторыі комплексу. Можна было падумаць, што снежна-белыя халаты свінаркі надзелі спецыяльна, бо загадзя ведалі аб прыездзе журналістаў.

Пры ўваходзе ў адно з аддзяленняў комплексу камусьці з рэдактараў на нешта спатрэбілася абмі-

нуць дэзпадушку: ці то незнарок, а мо і наўмысна. Як узлаваўся быў заатэхнік!

— Гэта не па правілу! — крычаў ён. — Як так можна? Гэта ж не па правілу!..

І прымусіў усіх нас яшчэ раз прайсці па дэзінфіцыруючай падушцы з пілавіння. А які ён быў прыгожы, гэты заатэхнік, у сваёй злосці. Зачырванейся, бы каліна, вочы заблішчэлі такой шчырай злосцю, што ніхто з нас не асмеліўся прарэчыць яму хоць бы адным словам.

Калі трошкі спагадзя ён супакоіўся, ніяк не згаджаўся назваць сваё прозвішча. Пэўна, падумаў: «Лепш з вамі не звязвацца...»

Дарагі ты наш чалавек! Каб ты адно ведаў, як ты нам спадабаўся. І як мы хочам, каб ты ўсё рабіў «па правілу». Прозвішча тваё нам назвалі ў праўленні калгаса. Але ж уважым тваё жаданне: заставайся пакуль невядомым. Поспеху табе. Самага вялікага поспеху.

4

У саўгас «Рагазнянскі» Жабінкоўскага раёна мы прыехалі на змярку. Так атрымалася, што ў першы ж дзень семінара «графік» паляцеў дагары нагамі. Спачатку тут чакала начальства нас, цяпер чакаем яго мы. Яно, папраўдзе, і няблага: аглядзецца можна.

Ах, да чаго ж ты цудоўная пара, вясна! Якія звонкія цяпер вечары ў вёсцы! Недзе я чытаў, што вясковую песню ў наш час пачуеш хіба што ў кіно. Якое глупства! Вось яны, песні. Вясёлыя і заўзятые, яны гучаць то на адной, то на другой вуліцы, звіняць, шырацца; недзе спадцішка, усё роўна як пільнаваў іх, рассыпаў малінавы перабор чарадзей-гармонік і павёў, павёў за сабой шматгалосную і на-

пеўную, жаданую, як сонца ў нягоду, і такую блізкую, як маці родная, трошкі сумнаватую, але мілую наскую песню:

Шумяць вербы ускрай грэблі,
Што я пасадзіла...

Хочацца ўгадаць, куды яе павялі, песню гэту? Да клуба? Мусібыць, так і ёсць. Вось зараз абзавецца рухавічок кінаперасоўкі, ледзь чутна застракоча, як пад зямлёй, апарат кінастацыянара, на момант змоўкнуць песні, і тады да слыху данясецца вясёлы рокат трактараў, абвяшчаючы блізкасць пары трывог, надзей і радасці палявода — пасяўной...

— Даруйце, таварышы... Думаў ужо, што не заедзеце... Паўдня чакаў, — дырэктар саўгаса Мікалай Аляксандравіч Прасмыцкі здароўкаецца з кожным за руку і просіць прабачэння.

Бываюць жа людзі, што адразу здагадаешся, які ты чалавек. Вось ён, Мікалай Аляксандравіч, чакаў нас паўдня, сам спазніўся на нейкіх хвілін дваццаць (а быў жа на рабоце) і просіць прабачэння.

Камуніст Прасмыцкі вось тут, на голым месцы, шэсць гадоў таму назад закладваў першыя падмуркі цяперашняга цудоўнага пасёлка. Гэта ж ён дзень пры дні бегаў тут у ватоўцы і кірзавых ботах, лазіў з паверха на паверх новабудоўляў, разам з рабочымі саўгаса згружаў водаправодныя і каналізацыйныя трубы, газавыя пліты, абсталяванне для шавецкай і кравецкай майстэрняў, для дзіцячага садзіка. І цяпер прахопліваецца на золку і бяжыць туды, дзе заканчваецца будаўніцтва школы і Палаца культуры, туды, дзе людзі.

А пра сябе — ані слова. Карціць спытацца: у каго ты вучыўся працаваць, вось гэтак абыходзіцца з людзьмі?

У Чыжэўшчыну, дзе знаходзіцца першая на

Брэстчыне поўнасьцю механізаваная жывёлагадоўчая ферма саўгаса, мне давялося ехаць у адной машыне з Мікалаем Аляксандравічам. І я задаў яму гэтае пытаньне. Сумеўся дырэктар, спачатку аднекваўся, потым вымавіў:

— Скажаць праўду?

— Прашу вас.

— У многіх вучыўся. Але найбольш у Пілатовіча, у Станіслава Антонавіча, нашага былога сакратара Цэка. Ведаеце яго?

— Канечне, ведаю.

— Дык вось у яго. Цяпер аб гэтым можна адкрыта гаварыць: ні ў чым благім не западозраць. Ён многа разоў прыязджаў да нас. Але я не памятаю выпадку, каб ён спачатку ехаў глядзець новыя машыны ці новую пароду скаціны, а потым ішоў да механізатараў ці жывёлаводаў. У яго заўсёды на першым плане былі людзі. Заўсёды!..

І Мікалай Аляксандравіч доўга расказваў аб сваіх сустрэчах са Станіславам Антонавічам, прызнаваўся, што не раз надозіркам хадзіў за гэтым чалавекам, прыглядваўся і прыслухоўваўся да яго.

— Яму дастаткова было пабыць у саўгасе хвілін колькі, — расказваў Прасмыцкі, — і ён ведаў усё: і што новыя фільмы даўно не прывозілі, і што бібліятэкарка гультаяватая трапілася, і што першыя радзіны ў новым пасёлку спраўлялі ў сям'і шафёра Мікалая Андрэюка.

Я слухаў Прасмыцкага і міжволі ўспамінаў другога чалавека, аднаго старшыню калгаса. І хаця было гэта даўнавата, але прыгадаю той выпадак.

Было гэта так. Паклікаў мяне аднойчы сакратар райкома, каб разам паехаць да таго старшыні. Умеў той старшыня пусціць пыл у вочы, здавацца шустрым і гаспадарлівым. Ужо ў той час ён усялякімі праўдамі-няпраўдамі дабыў недзе карову бура-лат-

війскай пароды, раззваніў пра яе на ўвесь раён, маўляў, не малако дае, а чыстую смятану. І калі тая карова прывяла цялушку, адразу ж далажыў сакратару. Мы паглядзелі тую цялушку і ўжо збіраліся ад'язджаць, як мяне адазваў убок знаёмы вартаўнік. Бачу, што рупіць чалавеку нешта сказаць, ды ўсё ніяк не адважыцца. Нарэшце, як бы між іншым, гаворыць, што мінулай ноччу Гэля нарадзіла дачку.

Гэлю (па зразумелай прычыне не будзем называць яе прозвішча) мы ведалі ўсе ў раёне, паважалі яе і ў той жа час шкадавалі дзяўчыну. Была яна актыўная, працавітая, заўсёды сядзела ў прэзідыуме. Але ж была яна яшчэ і дзёрзкая. Відаць, за гэта і не любілі яе хлопцы. Усе думалі, што яна так і застанецца дзеўкай векаваць. Але ж памыліліся: упадабаў яе нейкі хлопец, выйшла яна замуж і на трыццаць другім годзе нарадзіла сваё першае дзіця.

І сёння не ведаю, як гэта атрымалася, але я падскочыў тады ад радасці і тут жа аб гэтым раскажаў сакратару. Ніколі не забуду, як яго шэрыя вочы пацяплелі, загарэліся ўнутранай радасцю. Левай рукой сакратар злавіў мяне за шыю — правая ў яго была перабіта на фронце, — прыцягнуў да сябе. Потым крута павярнуўся і агародамі пашыбаваў да Гэлінай хаты. Старшыня быў памкнуўся ісці следам, але сакратар спыніў яго:

— Заставайся тут. Пакуль я прыйду, напішы заяву...

І я зноў убачыў яго вочы. Цяпер яны былі халодныя, як лёд...

Усё гэта мне прыгадалася зусім невыпадкова: у Прасмыцкага былі якраз такія цёплыя вочы, як тады ў нашага сакратара. Дырэктар павёў нас не на ферму, а спачатку да людзей, да двух рабочых, што абслугоўвалі ферму на 200 кароў. Адзін з іх націскаў кнопкі, і машыны паслухмяна напаўнялі кармушкі,

дазіравалі камбікармы, убіралі памяшканні — словам, рабілі тое, што нядаўна рабіла цэлая брыгада з дваццаці, а часам і трыццаці чалавек.

А ён глядзеў на нас і ўсміхаўся. Слаўны такі, задаволены сабой і сваім жыццём чалавек.

5

Брэцкі электрамеханічны завод — дзецішча мінулай пяцігодкі. Ён вырас на месцы пахмурных доўгаў, што некалі прыкрывалі подступы да крэпасці.

Наш белакаменны горад над Бугам знакаміты ва ўсім свеце. І не толькі легендарнай абаронай Брэцкай крэпасці. Хто, скажам, не ведае сёння брэцкія дываны, электралямпы, газавыя пліты, сельгасмашыны, панчошна-шкарпэткавыя вырабы? Прамысловая марка горада з кожным годам становіцца ўсё больш папулярнай.

Вырабы электрамеханічнага завода прымнажаюць славу пагранічнага Брэста. Гэта слава нараджаецца сягоння ў шматмоўнай гамонцы, якую давялося пачуць нам у аддзеле збыту прадпрыемства: тут гучалі польская, чэшская, венгерская, румынская мовы і нашы гаворкі — волжская, уральская, сібірская, не кажучы ўжо пра сакавітую ўкраінскую і паспешлівую грузінскую мовы.

Я не ведаю, што напішуць мае сябры-газетчыкі пра электрамеханічны завод — надта ж упарта лазілі яны каля чысценькіх машын, назалілі сваім роспытам інжынерам, тэхнікам, рабочым. Мяне зачаравала адно — людзі, гэтыя сапраўды жывыя крыніцы і бадзёрасці, і натхнення, і прагі жыцця. Папраўдзе, яшчэ і ў гэтую хвіліну, сцакаўшы пару тыдняў і вось цяпер праглядаючы беглыя запісы ў бланце, бачу ўсё тых жа людзей, вясёлых у прахадной, засяроджаных на рабоце, па-славянску ветлівых

з госцем, працавітых і светла адухаўлёных, а галоўнае — спраўных людзей. Яны выклікалі да сябе адначасова пачуццё сімпатыі і нейкае яшчэ пачуццё, якое мяжуе недзе паміж сімпатыяй і любоўю.

Прызнаюся шчыра: тут, на электрамеханічным заводзе, у ззянні люмінесцэнтнага асвятлення, ідэальнейшай чысціні і ў размераным, разумным рытме вытворчага працэсу, сярод гэтых спраўных людзей падалося, што ты трапіў у заўтрашні дзень.

У дырэкцыі прадпрыемства нас пазнаёмілі з планам сацыяльнага развіцця калектыву на бліжэйшыя гады. Павучальны план! Галоўны эканаміст завода настолькі натхнёна расказвала аб ім, што мы, як зачараваныя, забыліся пра ўсё на свеце. Нават пра свае блакноты. Усё ж тое-сёе трапіла ў іх.

За гады цяперашняй пяцігодкі прадпрыемства павялічыць выпуск прадукцыі ў тры з палавінай разы, удвая ўзрастуць цэнтралізаваныя капітальныя ўкладанні на тэхнічную рэканструкцыю асвоеных магутнасцей. Пэўную цікавасць маюць мерапрыемствы па паляпшэнню вытворча-бытавых умоў. Тут будзе пабудаваны яшчэ адзін бытавы комплекс з душавымі, гардэробнымі, пакоямі асабістай гігіены; да заводскай сталовай на 250 месц прыбудуёўваецца яшчэ такі ж корпус грамадскага харчавання; для рабочых прадпрыемства будуць узведзены некалькі дамоў на 774 кватэры і інтэрнат гасцінічнага тыпу на 650 месц; вялікія работы намячаецца правесці па добраўпарадкаванню зон адпачынку і азеляненню тэрыторыі завода.

— Люблю сады, — задуменна гаварыў адзін фрэзероўшчык. — Якая гэта раскоша, калі ўвосень яблыкі покаюць на зямлю!..

І яны будуць цвісці тут. Абавязкова будуць, калі ёсць такое жаданне. У калектыва электрамеханічнага ў запасе яшчэ цэлае доўгае жыццё — сярэдні ўз-

рост рабочага тут нямногім больш за дваццаць гадоў.

На заводзе працуе 656 членаў і кандыдатаў у члены КПСС, 12 980 камсамольцаў. Амаль усе яны маюць вышэйшую або сярэднюю адукацыю. Астатнія вучацца: 272 рабочыя займаюцца без адрыву ад вытворчасці ў ВНУ, 276 — у тэхнікумах, каля 250 — у вясельных школах.

І яшчэ адна дэталі. Толькі за мінулую пяцігодку недзе каля паўтары тысячы рабочых абучаны сумесным спецыяльнасцям — токара, слесара і фрэзероўшчыка, — сталі высокакласнымі спецыялістамі. Таму і працоўная актыўнасць тут проста-такі здзіўляючая. Варта было слесару Барысу Юзэфавічу выступіць ініцыятарам сацыялістычнага спаборніцтва за выкананне пяцідзённага задання за чатыры дні, як яго адразу падтрымалі тысячы людзей розных спецыяльнасцей.

Як сабе хочаце, а маё асабістае ўражанне не мяняецца — быццам пабыў я не на заводзе, а зрабіў падарожжа ў заўтрашні дзень. І як хораша, што ў нас на відавоку магчыма такое падарожжа: з цудоўнага сёння — у яшчэ больш сонечнае заўтра.

6

У Дырэктывах XXIV з'езда КПСС па пяцігадоваму плану развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады падкрэсліваецца: «У галіне сельскай гаспадаркі задача заключаецца ў тым, каб павялічыць сярэднегадавы аб'ём вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі ў параўнанні з папярэднім пяцігоддзем на 20—22 працэнты, забяспечыўшы больш поўнае задавальненне ўсё большых патрэбнасцей насельніцтва ў прадуктах харчавання і прамысловасці — у сыравіне... Забяспечыць палепшэнне размяшчэння, паглыбленне спецыялізацыі і ўзмацненне

канцэнтрацыі вытворчасці, палепшыць выкарыстанне сельскагаспадарчых угоддзяў, тэхнікі і працоўных рэсурсаў калгасаў і саўгасаў».

Скажам, прама: задачы велічныя, хаця і нялёгка. Адна з іх — паглыбляць спецыялізацыю. Гэта, мабыць, самая пачэсная і адказная задача, гэта разумеюць усе, і тым больш наш брат-газетчык. Ён у адказе за яе, спецыялізацыю, нароўні з кіраўнікамі вытворчых падраздзяленняў і іх арганізатарамі.

Таму ўпаўне натуральна, што ад абласнога цэнтра да калгаса імя Калініна Брэсцкага раёна — спецыялізаванай гаспадаркі — наш аўтобус гудзеў, як патрывожаны вулей. Гаварылі рознае: ухвалялі першыя крокі спецыялізацыі ў лепшых гаспадарках вобласці, абураліся асобнымі кіраўнікамі, якія глядзяць на яе з недаверам.

— Авечкі хутка ў вёсцы не пабачыш, — шкадаваў рэдактар баранавіцкай аб'яднанай газеты «Знамя коммунизма» Уладзімір Паўлавіч Шляхцін. — Усе кінуліся на качак...

— Адны спецыялізуюцца, а другія ўпарцяцца або маскіруюцца, — згаджаўся з ім рэдактар ляхавіцкай газеты Вікенцій Юльевіч Шталь.

У Алёшы Каўко, рэдактара іванаўскай «Чырвонай звязды», на ўсе выпадкі жыцця ёсць нешта сваё: ці то трапнае слоўца, ці дасціпны анекдот. На гэты раз ён мнагазначна ўсміхнуўся:

— Умора, дый толькі! Ходзіць такі старшыня, як пава. Што ні скажы — упіраецца, як каза на торг ідучы. Ледзь што не па-ягонаму — на ражон лезе... Вумныя сталі, як вуткі...

Яно зусім няблага, што разумных кіраўнікоў цяпер сустрэнеш паўсюдна, кожны з іх намацвае «сваю жылку», шукае штосьці новае. Шкада толькі, што мы часам забываем аб галоўным ленінскім крытэрыі: «наколькі камуністычна гэта новае».

— Мы лічым,— расказваў старшыня калгаса імя Калініна Фёдар Паўлавіч Байчук,— толькі спецыялізацыя дазволіла нам за кароткі тэрмін, за тры гады, трывала стаць на ногі. Мяркуйце самі, ушчыльную свінагадоўляй мы займаемся з 1968 года, пабудавалі комплекс на пяць тысяч галоў. Летась на сто гектараў угоддзяў атрымалі па 113 цэнтнераў мяса. А сяголетні рубаж — 166 цэнтнераў. Праз год-другі ўзвядзём другую чаргу комплексу, яшчэ на пяць тысяч свіней. Без малога, падвоім выхад прадукцыі...

Вось што такое спецыялізацыя!

Менавіта яна дазволіла гаспадарцы разумна спалучаць развіццё іншых галін вытворчасці. У гэтым калгасе — аніводнага гектара тарфянікаў і не сказаць, каб багатыя пашы. Але ж побач са свінагадоўляй тут развіваюць і малочны статак. У мінулым годзе на сто гектараў угоддзяў атрымалі па 460 цэнтнераў малака, сёлета змагаюцца за 500 цэнтнераў. З году ў год расце ўраджайнасць збожжавых, бульбы, кармавых караняплодаў, і на ўсё гэта хапае рабочых рук. Чаму? Ды таму, што спецыялізацыю немагчыма ўявіць без комплекснай механізацыі. У адным велічэзным, бітком набітым адкормачніку на дзве тысячы свіней (я ўпершыню бачыў такое на ўласныя вочы) завіхаліся — колькі б вы думалі? — адно чатыры свінаркі. 152 асноўныя свінаматкі з прыплодам абслугоўвалі пяць калгасніц. Не выпадае ж цэнтнер прывагі абыходзіцца гаспадарцы ў 87 рублёў, а грашовы прыбытак ад свінагадоўлі няўхільна расце: летась ён перавысіў 400 тысяч рублёў.

Вось што такое спецыялізацыя!

Па дарозе з гэтага калгаса наш аўтобус зноў нагадваў патрывожаны вулей.

— Васіль,— гукае ззаду Алёша Каўко.— Іпаліта Маркавіча памятаеш?

— Памятаю. А што? Дзе ён цяпер?

— Насценгазету дома выпускае. Я нядаўна заязджаў да яго, паказваў падшыўку. Там, брат, ёсць і перадавыя артыкулы: «Дзеці, на канькі!», «Не праспім сезон варэння!». І аддзел сатыры і гумару ёсць. Пра сваю жонку напісаў фельетон «Чаму перасалілі боршч?». Скардзіўся, што няма каму рэагаванне на крытычныя выступленні дасылаць...

Пашкадавалі Іпаліта Захарава, паспачувалі яго няўдаламу дэбюту ў журналістыцы. І зноў:

— Паслухай, цёзка,— на гэты раз падае свой голас Васіль Нікіфаравіч Хілько, рэдактар сталінскай газеты «Навіны Палесся».— Гэта ж, здаецца, у вас у раёне быў старшыня, які хацеў спецыялізаваць калгас на вырабе дуг? Праўда? Пагражаў, што ўсю Беларусь заваліць дугамі...

Ніхто не верыць пачутаму, глядзяць на мяне. А мне ніякавата — гэта ж праўда. Быў такі, збіраўся ўсім калгасамгнуць дугі.

Адно перад вёскай Новая Расна, куды мы ехалі цяпер, у аўтобусе мала-памалу настала цішыня. Хо-чацца думаць пра спецыялізацыю. Разумную спецыялізацыю.

7

Да Новай Расны — цэнтральнай сядзібы ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгаса «Савецкая Беларусь» — мы праехалі каля чатырохсот кіламетраў. І ўсюды — у калгасах, на прадпрыемствах — нас, журналістаў, страчалі ветла. Кінулася ў вочы, што страчалі не як гасцей, а як сваіх людзей — не проста блізкіх, а менавіта сваіх, кроўных. Па-брацку віталі, вялі паказваць грамадскі і свой уласны нажытак, са-

дзілі за стол, шчыра дзяліліся радасцямі і нягодамі, частавалі. І гаворка амаль паўсюдна была братняя.

А вось тут, у «Савецкай Беларусі», я ўпершыню пашкадаваў, што чатырох гадзін, на працягу якіх мы аглядалі перадавую гаспадарку Камянецкага раёна, было зусім недастаткова. І не таму, што мы не паспелі ўсё агледзець як след. Не, мы ўсё пабачылі: і цудоўны Палац культуры з глядзельнай залай на 540 месц, і цэлы пасёлак гарадскога тыпу з усімі выгодамі, і проста-такі казачныя домікі для ветэранаў калгаснай вытворчасці — пенсіянераў. Мы ўсё запісалі. Летаўны прыбытак гаспадаркі склаў 2 мільёны 244 тысячы рублёў, рубяжы новай пяцігодкі — атрымаць на сто гектараў угоддзяў па 1100 цэнтнераў малака і 220 мяса, сабраць на круг да 40 цэнтнераў збожжавых... Не хапіла часу на старшыню — Уладзіміра Лявонцьевіча Бядулю Героя Сацыялістычнай Працы. Смела ручаюся: ён адзін з самых лепшых старшын не толькі ў нашай Брэсцкай вобласці...

Голас старшыні мяккі і вясёлы, вочы разумныя, трохі прыжмураныя — ад ветру, напэўна. Ва ўсёй паставе адчуваецца ўпэўненасць перакананага ў сваёй сіле і праваце чалавека. Гаворыць ён натхнёна, вобразна. І прыгожа. Слухаць можна без канца.

— Даруйце, але я не магу пагадзіцца з вамі, — прырэчыць Уладзімір Лявонцьевіч камусьці з рэдактараў. — Новае — гэта заўсёды рызыка. Хто адваргае рызыку, той адваргае новае. Мы — за сянаж! Патрэбных вежаў у нас таксама пакуль што няма, будзем абыходзіцца траншэямі. — І мнагазначна дадае: — Калі не было металічнай бараны, драўлянай баранавалі, але ж небаранованае ў полі не пакідалі...

Пра будаўніцтва старшыня расказвае з асаблівым натхненнем. Дзіва што! Адно за гады мінулай пяцігодкі на яго выдаткавана ў калгасе больш мільёна

рублёў. Тут дбаюць не толькі пра састарэлых ды сямейных калгаснікаў. Асаблівы клопат — маладажонам, будучым сем'ям.

— Не люблю «старасвецкіх» халасцякоў, — жартуе Бядуля. — Мужчына без жонкі — што гусак без вады...

Сакрэт поспехаў сваіх паляводаў Уладзімір Лявонцьевіч бачыць перш за ўсё ў «дысцыпліне і парадку зверху і данізу».

— І асабліва зверху, — гаворыць ён. — Спытаць з чалавека ўсе любяць. Але ж і самому трэба быць дысцыплінаваным. Сяджу гэта я аднойчы ў полі пад кустом, адпачываю. Бачу, мой аграном на матацыкле едзе. Адзін-адзінюсенькі на дарозе. Калі трэба было яму звярнуць на палявую сцежку, руку ў той бок выкінуў. Тая сцежка ад веку ніякага транспарту не бачыла, а ён — руку выкідае. Прыемна, каб яго чорт!..

Ці бываюць у яго цяжкасці? Яшчэ колькі!

— А тупікоў у жыцці не бывае, — зноў жартуе Бядуля, — яны бываюць у галовах асобных людзей...

У голасе нашага субяседніка чуецца скруха, нават раздражненне, калі ён гаворыць пра нядбайнасць:

— Я доўга ламаў галаву, чаму ўвосень зніжаюцца надоі. Столькі ў той час добрых сакавітых кармоў, а надоі падаюць. Аказваецца, скаціна ў вочы не бачыць зеляніны, таннай і пажыўнай, бо ў гаспадаракіраўніка тады іншых клопатаў па горла... А гэта ж, браткі мае, ні ў якія вароты не лезе... Нават калі скупая мачыха варыць варэнне, у той дзень усе дзеці замурзаныя ім бегаюць. Дык мы ж не мачыхі, урэшце рэшт...

Можна было б і яшчэ хвілін колькі захапляцца эрудыцыяй гэтага чалавека, зайздросным пачуццём гумару, калі б не дождж, які нарэшце загнаў нас назад у аўтобус. Уладзімір Лявонцьевіч прымасціўся

на заднім сядзенні, зняў капялюш. У яго спыталі, ці не будзе ён пярэчыць, калі мы, кожны ў сваёй газеце, раскажам пра яго сваім чытачам?

— Пра калгас, — сказаў Бядуля, — пра нашых калгаснікаў пішыце колькі заўгодна. Што ж датычыцца мяне, прасіў бы вас, таварышы, устрымацца...

Той-сёй з рэдактараў абяцалі выканаць гэтае пажаданне. Я прамаўчаў. І, як бачыце, не ўстрымаўся. Даруйце, таварыш старшыня.

8

Дабрыдзень, Белавежская пушча!

Столькі гадоў пражыў на Брэстчыне, здавалася, скалясіў яе ўздоўж і ўпоперак, а вось у пушчу наведваюся ўпершыню.

Зямны паклон табе, непаўторны куток цудоўнага беларускага краю! Сыноўскі, ад шчырага сэрца паклон!

Зайздроснае хараство Белавежы ўраз перакрэсліла ўсе ранейшыя ўяўленні аб самай чароўнай зялёнай жамчужыне на раскошным убары маці-зямліцы. Усё раней прачытанае аб ёй і ўбачанае ў кіно неяк адразу, неспадзявана, як у сне, адплыло на задні план. Позірку адкрылася такая дзівосная прыгажосць, такі захапляючы, вясёлкавы свет фарбаў і гукаў, што і я сам, і мае спадарожнікі ажно анямелі, у момант змяніліся з выгляду — сталі дабрэйшымі і прыгажэйшымі. Асілкі-дубы, карабельныя сосны, цёмна-зялёны ельнік і светлы асіннік, грабавыя дубовы, белыя піхты і лапландскія вербы, многія іншыя віды дрэў сабраныя тут самой прыродай. Уладары тутэйшых мясцін — зубры, высакародныя алені, цёмна-шэрыя дзікі, пужлівыя казулі, драпежныя арлы і асцярожлівыя чаплі — 277 прадстаўнікоў жывёльнага царства, што насяляюць пушчу да нашых

дзён, не проста зачароўвалі, уводзілі ў адвечны свет продкаў, вельмі далёкі па часе, але блізкі нашчадкам назаўжды, на ўсё жыццё.

Жартаўнік-гід нешта расказваў пра зубра-адзінца, пра сямісотгадовы дуб, нават пра кукурузу і нейкага чалавека, які некалі дужа шанаваў гэту культуру. Паказваў вышку, з якой той застрэліў першага дзіка, але ніхто з нас не слухаў даўно завучаныя на памяць яго словы, бо яны былі тут непатрэбнымі, лішнімі.

І раптам:

— Таварышы! Справа — дзяржаўная граніца нашай Радзімы!

Гэта пачулі ўсе. Упрытык да шашы-камяніцы, па якой ціха каціўся наш аўтобус, ляжала пагранічная паласа.

Граніца! Усе, як па камандзе, павярнуліся ўлева, тварам да цябе, Айчына. Кожны думаў пра сваё. Але перш за ўсё — пра цябе, Бацькаўшчына.

Адсюль, з граніцы, зноў прыгадалася ўся наша няблізкая дарога, сустрэчы, убачанае і пачутае. Нават больш. Адсюль стала бліжэй і Масква, і Урал, і Уладзівасток.

Буду шчырым: менавіта тут, на граніцы, упершыню нарадзілася думка напісаць гэты падарожны нарыс. Напісаць, як заўсёды, праўду. Толькі чыстую праўду.

Мне расказвалі, што нядаўна нейкі вырадак з Беларусі распінаўся на захадзе перад мікрафонам, «аглядаючы» нашу рэспубліканскую «Звязду». Сярод іншай «менскай пішчай моладзі» ён і мяне назваў «фальсіфікатарам» жыцця на Палессі.

Ах ты, балабон, няўклюдак! Які ж ты чалавек, калі так доўга можаш жыць без роднага дома, без сваёй зямлі, без Радзімы. Тут адно тыдзень пад сваім небам, сярод сваіх людзей знаходзіўся ў адлучцы, і

то падалося, што цэлы год не быў дома. Зрэшты, бязродным балбатунам і іншым прайдзісветам невядома такое пачуццё: у валачашчага сабакі дома не бывае. Ён згодны жыць на любым падворку — адно каб косткі падкідвалі...

Многае падумалася тады на граніцы, усплыло з самай глыбіні душы, каб запомніцца ці трапіць у блакнот. Дарэчы, мой апошні запіс з нашага семінара быў таксама зроблены тут, у Белавежскай пушчы, пад уражаннем шчырай, сардэчнай узрушанасці. І таму прыводжу яго поўнасю: «Ніхто з нас не выбіраў сабе мацярок — гэта не ў нашых сілах, ніхто не выбіраў і Радзіму — якая ні ёсць, яна твая, не плявузгай на яе: Радзіма заўсёды вялікая, ты ж вялікі толькі ўкленчаны перад ёй».

...Дарога дамоў і радасная, і занадта жаданая. «Дадому — дахаты, дадому — дахаты», — весела перастукваюць колы вагонаў. Хораша зноў прымасціцца ля акна, палюбавацца вячэрнімі краявідамі, патрывожыцца за сёлетнюю вясну. Яна, на жаль, пакуль што не радуе — халодная, ветраная. Праўду кажуць, што гракі цяпла не прыносяць. Вунь яны, панурыя і марудлівыя, як манахі, апанавалі рэдказубы штыкетнік, не ідуць у лёт. Значыць, яшчэ будзе стаяць такое надвор'е. Вось прыляцяць ластаўкі — тады адразу ж пацяплее, залапушыцца лотаць, пойдучь у рост азіміна і ярына, зацвітуць лугавыя краскі.

Хутчэй бы прыляцелі ластаўкі.